

Міністерство освіти і науки України

Херсонський державний університет

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Одеський національний університет імені Іллі Мечникова

Інститут географії НАН України

Товариство дослідників України

Херсонський відділ українського географічного товариства

Щецинський університет (Польща)

Університет Кент (Велика Британія)

Університет Осло (Норвегія)

Цюрихський університет (Швейцарія)

ЗБІРНИК

тез доповідей за матеріалами

Міжнародної науково-практичної конференції «УКРАЇНСЬКА ГЕОГРАФІЯ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ»

8-9 червня 2023 року

ХЕРСОН 2023

УДК 911(477)"364"

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Херсонського державного університету заборонено

Редакційна колегія:

- Ігор Пилипенко** доктор географічних наук, професор, декан факультету біології, географії та екології, Херсонського державного університету.
- Дар'я Мальчикова** докторка географічних наук, професорка, Херсонський державний університет.
- Роман Сливка** кандидат географічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Сергій Запотоцький** доктор географічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- Костянтин Мезенцев** доктор географічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- Мирослав Заячук** доктор географічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
- Олександр Топчієв** доктор географічних наук, професор, Одеський національний університет імені Іллі Мечникова.
- Вікторія Яворська** докторка географічних наук, професор, Одеський національний університет імені Іллі Мечникова
- Євгенія Маруняк** докторка географічних наук, член-кореспондент НАН України, Інститут географії НАН України
- Павло Остапенко** кандидат географічних наук, голова Товариства дослідників України
- Павел Чаплінський** доктор географічних наук, професор Щецинського Університету, інститут просторового господарства і соціально-економічної географії, Польща (м. Щецин, Республіка Польща)
- Ентоні Меннінг** декан з питань інтернаціоналізації Університет Кент. (Велика Британія).
- Майкл Джентіле** професор кафедри соціології та географії людини, факультет соціальних наук, Університет Осло (Норвегія).
- Свен Даніель Вульф** старший науковий співробітник, політична географія, Географічний факультет Цюріхського університету.

Українська географія у викликах війни :Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 08-09 червня 2023 р / [За ред. І.О. Пилипенка, Д.С. Мальчикової]. – Херсон : Херсонський державний університет, 2023. – 104 с.

Укладач – Сергій Сімченко, асистент кафедри географії та екології ФБГЕ ХДУ

ISBN 978-617-7090-82-2

У збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції розглянуто теоретичні, методологічні й практичні аспекти, виклики та загрози розвитку географічної освіти та науки в умовах війни.

Визначено основні питання з географії конфліктів та географії війни, розглянуто та проаналізовано персональні рефлексії й трансформацію світогляду географів у війні, проведено аналіз та прогнозування зміни змісту і завдань географічної науки в умовах війни й у повоєнний час, розглянуто питання здобуття географічних знань й географічної освіти та її роль у формуванні соціальної відповідальності й просторового громадянства, визначено завдання й перспективи міжнародної співпраці географів

Збірник розраховано на фахівців-географів, працівників освіти, працівників органів державної влади й місцевого самоврядування, науковців, викладачів, аспірантів і докторантів, студентів.

УДК 911(477)"364"

Матеріали друкуються мовою оригіналів.

За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори

ISBN 978-617-7090-82-2

© Херсонський державний університет

ЗМІСТ

<u>Автори</u>	<u>Тема доповіді</u>	<u>Сторінка</u>
ГЕОГРАФІЯ КОНФЛІКТІВ ТА ГЕОГРАФІЯ ВІЙНИ		
Джаман Василь Олексійович, Джаман Ярослав Васильович	<i>Географія міграцій населення України за умов війни в 2014 – 2021 роках</i>	7
Сливка Роман Радославович	<i>Географія територіально-політичних конфліктів: місце в системі наук, основні поняття, масштаби і завдання досліджень</i>	9
Заячук Мирослав Дмитрович	<i>Про терористичний акт росії на Каховській ГЕС</i>	10
Джаман Ярослав Васильович, Джаман Василь Олексійович	<i>Географія міграцій населення України за умов повномасштабної війни росії проти України</i>	12
Комлев Олександр Олександрович, Бейдик Олександр Олексійович, Бортник Сергій Юрійович, Філоненко Юрій Миколайович	<i>Роль географії в сучасній війні</i>	14
Молодецький Анатолій Емільович, Цвяткова Валентина Миколаївна	<i>Рятівна роль геліоенергетики для енергосистеми України у воєнний час</i>	15
Остапенко Павло Олегович, Бончковський Олександр Сергійович, Швайко Володимир Миколайович, Бончковський Андрій Сергійович, Тіфейн Енн Лукас	<i>Попередні результати оцінки впливу бойових дій на ґрунтовий покрив Харківської області: кейс Ізюмської територіальної громади</i>	17
Заячук Мирослав Дмитрович, Тіміш Родіка Яковлівна	<i>Фінансова складова розвитку територіальних громад Чернівецької області у період війни</i>	19
Тенькова Зоя Юріївна, Проніна Анна	<i>Виникнення ліній розмежування внаслідок російської агресії</i>	20

ГЕОГРАФІЯ КОНФЛІКТІВ ТА ГЕОГРАФІЯ ВІЙНИ

Джаман Василь Олексійович, Джаман Ярослав Васильович
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ГЕОГРАФІЯ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ВІЙНИ В 2014 – 2021 РОКАХ

Міграції населення завжди виступали досить точним індикатором рівня економічного і соціального розвитку регіонів, політичної та екологічної ситуації, міжетнічних і релігійних відносин тощо. Особливо проблеми сучасної географії міграцій (причин, напрямків, масштабів, інтенсивності, динаміки та ін.) актуальні й болючі в умовах воєнного нападу і вторгнення росії на територію суверенної України в 2014 році.

Інформаційною базою аналізу просторових особливостей міграційних потоків виступили офіційні показники «Статистичних щорічників України». Дані за 2014 – 2021 роки розраховані та наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя і частини тимчасово окупованих територій у Луганській і Донецькій областях, оскільки відомості відсутні.

Для оцінки географії міграційних потоків населення України в умовах війни (2014 – 2021 роки) доцільно порівняти їх із довоєнним періодом. Після переважання еміграційних потоків над імміграційними (впродовж 1994 – 2004 років сальдо міграції населення України було від'ємним і становило -853,7 тис. осіб), сальдо міграції в 2005 році стало додатнім (+4,6 тис. осіб), а з 2006 року стабілізувалось у середньому на рівні +23,3 тис. осіб щорічно за 2006 – 2013 роки (за загальної суми +186,4 тис. осіб). Незначне від'ємне сальдо міждержавної міграції мали тільки Закарпатська (-0,3 тис. осіб) і Рівненська (-0,2 тис.) області, для всіх інших регіонів характерним був приріст населення – з максимальними показниками в Одеській області (щорічно +5,2 тис. осіб), місті Києві (+3,5 тис. осіб), АР Крим (+2,9 тис.), Харківській (+2,8 тис.), Донецькій (+1,4 тис.) і Дніпропетровській (+1,1 тис.) областях. Встановилися і певні просторові закономірності міжрегіональної міграції населення: 1) найбільшою притягальною силою виділялася столиця держави (м. Київ мав щорічний приріст +15,8 тис. осіб); 2) зростало населення Київської (+3,7 тис. осіб) – на півночі, Харківської (+2,0 тис.) – на сході, Одеської (+1,8 тис.) області, м. Севастополя (+1,6 тис.), АР Крим (+0,9 тис.) – на півдні та Чернівецької області (+0,5 тис. осіб) – на заході; 3) більшість регіонів (20) мали міжрегіональний відтік населення; 4) максимальне від'ємне сальдо міграції було властиве для Луганської (-3,3 тис. осіб щорічно), Кіровоградської (-2,8 тис.), Донецької (-2,5 тис.) і Херсонської (-2,1 тис.) областей.

В умовах війни (2014 – 2021 роки) міграційний приріст населення України продовжував бути додатнім: 1) загальний приріст за ці 8 років становив +130,1 тис. осіб; 2) середньорічний приріст +16,3 тис. осіб; 3) крайні річні показники – від +9,3 тис. осіб (2020 р.) до +22,6 тис. осіб (2014 р.). Міграційний приріст населення (за всіма потоками) мали 9 регіонів, у тому числі: а) найбільший приріст мали Київська область (пересічно +21,7 тис. осіб щорічно) і місто Київ (+10,3 тис. осіб); б) Одеська і Харківська області завдяки міграціям зростали на +5,3 тис. і +5,5 тис. осіб; в) Львівська і Дніпропетровська області – на +1,9 тис. і +2,6 тис. осіб; г) додатне сальдо міграції мали також Івано-Франківська, Полтавська і Чернівецька області. Від’ємне сальдо міграції було характерним для 16 регіонів: а) найбільший відтік населення мали Донецька (пересічно -9,5 тис. осіб за рік) і Луганська (-6,6 тис. осіб) області (при цьому для частини тимчасово окупованих територій цих двох областей відомості відсутні); б) від -2,2 тис. до -1,1 тис. осіб мали сальдо міграції Вінницька, Запорізька, Кіровоградська, Херсонська, Миколаївська, Рівненська, Чернігівська, Сумська і Черкаська області; в) для 5 областей відтік населення складав від -1,0 тис. до -0,3 тис. осіб (Житомирська, Хмельницька, Закарпатська, Волинська і Тернопільська).

На зміну людності окремих регіонів України значно більший вплив мають міжрегіональні внутрішньодержавні міграційні потоки, у порівнянні з міждержавною міграцією.

Обсяги міждержавного міграційного приросту населення України за умов війни в 2014 – 2021 роках (статистичні дані відсутні по тимчасово окупованій території) скоротилися у порівнянні з довоєнним періодом (2006 – 2013 р.) на 43,2 %. Від’ємне сальдо мали тільки три області (до Закарпатської і Рівненської додалася Волинська область), 21 область і столиця мали приріст, але масштаби зменшилися, наприклад для Одеської області у 2,4 рази, Харківської – на 28,0 %, Донецької та Дніпропетровської області, відповідно в 6,6 і 1,8 рази, тощо; для більшості областей (16) міждержавний міграційний приріст становив від 14 (Херсонська) до 475 осіб (Тернопільська) пересічно за рік. Водночас, сальдо міждержавної міграції населення Києва зменшилося тільки на 6,5 %, а столичної області зросло в 1,7 рази.

Значно більше проявилася поляризація динаміки показників міжрегіональної міграції. Ядрами і регіонами міграційного приросту виступили: 1) м. Київ і Київська область (пересічне щорічне сальдо +27,3 тис. осіб); 2) Харківська (+3,4 тис.) і Одеська (+3,0 тис. осіб) області; 3) з від’ємного на додатне сальдо міграції стало в Дніпропетровській (+2,0 тис.), Львівській (+1,7 тис.) та Івано-Франківській (+0,7 тис. осіб) областях. Значно зросли потоки вибулих міжрегіональних мігрантів із зон безпосередньо розташованих поблизу бойових дій, тому від’ємне сальдо збільшилося для Донецької області – в 3,9 рази, Луганської – у 2,1 рази, Запорізької – у 1,8 рази. Значні показники від’ємного сальдо у Херсонській і Миколаївській областях.

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет**

Наукове видання

**ЗБІРНИК
тез доповідей за матеріалами
Міжнародної науково-практичної конференції
«УКРАЇНСЬКА ГЕОГРАФІЯ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ»
8-9 червня 2023 року**

Умовн. друк. арк. 12,09
Видавець і виготовлювач
Херсонський державний університет.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р.
73003, Україна, м. Херсон, вул. Університетська, 27.